



Sikret og godt arbejdsmiljø i økologiske sobesætninger

Nærværende rapport beskriver risikofaktorer i produktionen og forslag til forbedring af arbejdsmiljøet

Af Sarah-Lina Aagaard Schild og Marianne Norup (SEGES Innovation).

Fonden for **økologisk landbrug**

Hovedkonklusion

For at sikre fastholdelse af gode medarbejdere og tiltrækning af nye til erhvervet er det vigtigt at sikre fokus på et godt arbejdsmiljø i de økologiske sohold. Erfaringerne fra nærværende projekt viser, at hovedparten af de forbedrende tiltag ikke nødvendigvis kræver store omstillinger eller større økonomiske investeringer, men at de som oftest indebærer mindre justeringer af arbejdsrutinerne.

Baggrund

Der opleves udfordringer med at tiltrække god arbejdskraft inden for den økologiske griseproduktion, og med at beholde de medarbejdere, der er oplært og har erfaring med arbejdet. En formodet årsag er den høje andel fysisk krævende og til tider nedslidende arbejdsrutiner, samt tilstedeværelsen af risikofyldte opgaver i forbindelse med arbejdet med dyrene. Både arbejdsulykker og fysisk nedslidning afstedkommer omkostninger for den tilskadekomne, arbejdsgiveren og samfundet.

Det nationale forskningscenter for arbejdsmiljø viste i juni 2025, at arbejdsrelaterede ulykker og sygdomme koster samfundet tæt på 50 mia. kr. om året [1]. Derudover er nedslidning også en begrænsning for udbuddet af arbejdskraft, idet mange ønsker at forlade et nedslidende arbejde i god tid, før de mærker alvorlige konsekvenser for helbredet. Fra officiel side er der sat øget fokus på de sociale forhold, for eksempel via ESG-regnskabet (Environmental, Social, Governance), hvor Social i høj grad er virksomhedens indsats for at skabe et godt arbejdsmiljø og trivsel for medarbejderne [2]. En god score i ESG-regnskabet forventes i fremtiden at være nødvendig for at kunne tiltrække kvalificeret arbejdskraft.

Godt arbejdsmiljø i en effektiv hverdag er en god investering

Udover de menneskelige omkostninger er der mange udgifter forbundet med arbejdsulykker og sygdomsmeldinger pga. nedslidning og skadelige belastninger i arbejdet. Det gælder både for den person, der



rammes, for arbejdsgiveren og for samfundet. Gennem de senere år er der kommet fokus på, at systematisk arbejde med forebyggelse og trivsel i en virksomhed kan medføre en økonomisk gevinst i form af øget innovationskraft, medarbejderloyalitet og positive effekter på produktionen [3]. De sparede udgifter, når belastninger afværges, er dermed ikke de eneste økonomiske fordele ved at være proaktiv og skabe et godt arbejdsmiljø. En indsats på arbejdsmiljøområdet kan med fordel ses som en investering med et afkast. Afkastet ved en sådan investering er i gennemsnit vurderet til 200 % [3].

Arbejdsmiljøtiltag kræver, som alle andre investeringer, opmærksomhed og vedligehold for at tjene sig ind igen. Når udstyr indkøbes eller rutiner forbedres og gøres mere sikre og komfortable for medarbejderne, skal der følges op på, om forandringerne fungerer i hverdagen og om nødvendigt skal tiltagene justeres og tilpasses. Det er afgørende, at både medarbejder(e) og leder engageres igennem hele processen, når der indføres tiltag på arbejdsmiljøområdet, så alle føler ejerskab for tiltagene.

Forebyggelsespyramiden og regler om arbejdsmiljø

Enhver arbejdsgiver har ifølge Arbejdsmiljøloven pligt til at vurdere risici i arbejdet løbende og træffe de nødvendige foranstaltninger, så alle, der udfører arbejde i virksomheden, kan arbejde sikkert og sundt igennem hele arbejdsopgaven. Man har som arbejdsgiver også pligt til at forebygge skader, både akutte arbejdsulykker og sundhedsskadelige langtidspåvirkninger på den mest effektive måde ud fra de 5 niveauer af forebyggelse:

- 1) Fjern faren
- 2) Erstat med noget mindre farligt
- 3) Skærm fysisk af for faren
- 4) Lav organisatoriske tiltag, der forhindrer/mindsker faren
- 5) Anvend personlige værnemidler

De 5 niveauer for forebyggelse bliver ofte vist som en omvendt pyramide for at illustrere, at arbejdsgiver er forpligtet til at forebygge på det højst mulige niveau (niveau 1). Hvis det ikke kan lade sig gøre at fjerne faren helt, skal arbejdsgiver forsøge at erstatte kilden til fare med noget mindre farligt (niveau 2). Hvis dette ikke er muligt, skal man afskærme personerne fra faren (niveau 3), og så fremdeles. Derfor er illustreret et eksempel med kastration af pattegrise i farehytten. I denne situation udgør et angreb fra soen den mest akutte ulykkesrisiko og arbejdsrutinen i farehytten udgør en risiko for fysisk nedslidning, støv- og støjpåvirkning.

Følgende oversigt viser, hvordan forskellige løsninger fordeler sig på de 5 niveauer. Løsningerne på niveau 1-2 løser alle belastninger og ulykkesrisici, niveau 3 imødegår kun ulykkesrisici og nedbringer den fysiske belastning, mens løsningerne på niveau 4 og 5 kun imødegår langtidspåvirkningerne og ikke den akutte risiko for ulykker. For at leve op til kravene i Arbejdsmiljøloven skal derfor vælges niveau 1 eller 2 - eller niveau 3 skal kombineres med niveau 5. En kombination af niveau 4 og 5 er ikke tilstrækkeligt.

- 1) Stop med at kastrere hangrise
- 2) Skift til kemisk kastration/vaccination mod hangrise (improvac)* - herved flyttes rutinen ud af faremarken (væk fra so og dårlige arbejdsforhold i farehytten)
- 3) Flyt kastrationerne ud af hytten og ind i en dertil indrettet kasse
- 4) Hvis kastrationer fortsat er nødsagede til at foregå i hytten sikre da, at hver medarbejder ikke har for mange timer med opgaven. Selv om der går mange dage mellem kastrationsarbejdet, så vil dette kunne belaste kroppen unødigt, når man bevæger sig rundt i de trange farehytter.
- 5) Anvend altid åndedrætsværn, når grisene håndteres i halmen og høreværn under kastration – dette vil skåne medarbejderens hørelse og luftvejssystem.



*Det er vigtigt at bemærke, at løsningen anført i trin 2 pt ikke er lovlig indenfor økologisk griseproduktion i Danmark. Immunokastration er klassificeret som en vaccine. Ifølge Kommissionen må der alene vaccineres mod sygdomme, og derfor kan immunokastration ikke på nuværende tidspunkt rummes i Forordningen.

Materialer og metoder

For at identificere de risikosituationer som forekommer i marker med søer, blev der foretaget interviews med 6 frilands- og økobedrifter med udendørs sohold. Bedrifterne blev spurgt ind til deres erfaringer med udendørs produktion af pattegrise og herunder akutte risikosituationer samt situationer, som medfører fysisk nedslidning af kroppen. Der blev også indsamlet viden om tiltag, som bedrifterne havde implementeret for at forebygge såvel akutte risikosituationer som rutiner, der medfører nedslidning. Målet med vidensindsamlingen var at identificere forbedringer til arbejdsrutiner, som med fordel kan udbredes i branchen for at forbedre arbejdsmiljøet. Foruden bedriftsinterviews blev der også gennemført interviews med fagfolk samt en litteraturgennemgang for at indsamle viden fra tidligere projekter fra ind- og udland. De interviews som blev gennemført fokuserede alene på arbejdet med dyrene og inkluderede ikke problemstillinger ved maskinsikkerhed, og dette emne er således ikke omfattet af nærværende rapport.

Ud fra vidensindsamlingen blev der udvalgt relevante problemstillinger til udvikling og afprøvning af tekniske løsninger, der kunne imødekomme både ulykkesrisici og fysisk belastning på minimum forebyggelsesniveau 3. Afprøvningen skete i samarbejde med to besætninger, der var motiveret til at gå i dialog om løsningerne og prøve dem af i praksis over en periode på mindst tre måneder.

De to afprøvninger er beskrevet i nedenstående afsnit som 'Eksempler på tiltag'. De øvrige problematikker og løsningsforslag er resultater fra vidensindsamlingen.

Resultater og diskussion

Overordnet kan de identificerede risikosituationer opdeles i to kategorier: 1) De fysisk nedslidende arbejdsrutiner og 2) arbejdssituationer, der indebærer øget risiko for en akut arbejdsulykke.

Fysisk nedslidning af medarbejdere

Arbejdet i udendørsproduktionen omfatter meget fysisk aktivitet og de ekstensive forhold gør, at der er begrænset mulighed for f.eks. automatisering af rutinerne. Fysisk nedslidning forekommer bl.a. som følge af tunge løft eller skæve vrid i kroppen, mange gentagne løft samme dag, uhensigtsmæssige arbejdsstillinger ved arbejdsrutiner (f.eks. i farehytten) og helkropsvibrationer under kørsel på ujævnt underlag. I regi af projektet har vi forsøgt at opstille forslag til, hvordan nogle af disse rutiner kan undgås (f.eks. vha. automatisering) eller forbedres/gøres mindre belastende.

Hvis det er nødvendigt at fastholde rutiner med manuelt arbejde, så er arbejdsgiver ansvarlig for at sikre rutinerne forbedres og/eller fordeles på flere medarbejdere eller over flere dage, så arbejdsrutinerne ikke udgør en sundhedsrisiko for den/de medarbejder(e), som skal udføre dem.

Klik på billedet herunder og se en video om, hvordan du kan undgå eller minimere tunge løft af låger.



Manuelle løft af byrder og dyr

På de fleste bedrifter er der manuelle håndteringer, som ikke kan automatiseres/er automatiseret. Det gælder f.eks. ved løft af hyttelåger og grise, hvor byrder løftes med mange gentagelser. Skæve vrid i kroppen kan give en akut overbelastning af lænderyggen, mens uhensigtsmæssige arbejdsstillinger, f.eks. arbejdsrutiner i farehytten, kan give smerter og overbelastning af skuldre og nakke, ryg eller hofte og knæ.

Vurdér jeres arbejdsrutiner og overvej disse tiltag for at mindske den samlede fysiske belastning:

1. Løft hellere to gange – del dit løft i to, hvis vægten er over 15 kg (tommelfingerregel)
2. Sørg for kortest mulig rækkeafstand før du løfter, dvs. stå så tæt som muligt på det du skal løfte
3. Den bedste løftehøjde er mellem hoftehøjde og skulderhøjde. Hvis du har gentagne løft, f.eks. spandfodring eller ved løft af mange hold smågrise, skal du kunne tage fat om og afsætte byrden inden for denne højde. Sørg for at have plads nok så du undgår skæve løft. Særligt når du indfanger smågrise, vil du kunne få et alvorligt vrid i ryggen, hvis du ikke har mulighed for at bevæge dig frit omkring.
4. Fordel vægten over flere dage eller vær flere om opgaven – løftes der flere ton dagligt, så skal den samlede daglige belastning udregnes*

**Udregning kan foretages ud fra Arbejdstilsynets vejledning om løft, træk og skub*

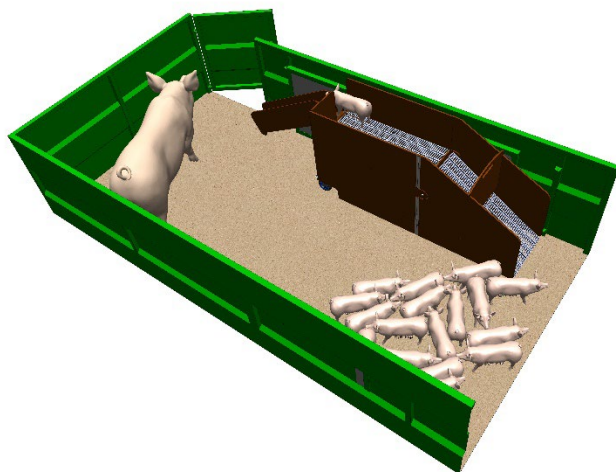
Klik på billedet herunder og se en video om, hvad du kan gøre for at reducere belastningerne i forbindelse med udfodring.



Eksempel på tiltag: Løft ved vaccination af 3-ugers grise

Grisene vaccineres når de er omtrent 3 uger gamle. Derfor er der behov for at indfange grisene og fikse dem tilstrækkeligt til at vaccinerne kan gives. Nogle vacciner er med nål, nogle er nålefri og andre igen gives oralt og skal synkes af dyrene. Der er forskellige rutiner til, hvordan grisene vaccineres på bedrifterne og i regi af projektet, har vi i samarbejde med en økologisk grisebedrift og industriel designer Kent Laursen udviklet en vaccinationsplatform med rampe, der kan opstilles i en vogn. Vaccinationsplatformen tillader medarbejdere at drive grise til vaccination op i arbejdsøjde, hvor grisene kan "boks op", mens de vaccineres.

[Manual/skabelon til konstruktion af vaccinationsplatform](#) (pdf-fil, 18 sider). Skabeloner til laserudskæring af siderne kan bestilles ved at sende en mail til sali@icoel.dk.



Grafisk illustration af Kent Laursen Industrielt Design. Vaccinationsplatformen opstilles i en vogn. Soen drives ud inden vaccination af grisene påbegyndes.

Klik på billedet herunder og hør medarbejderne fortælle om deres erfaringer med vaccinationsvognen.



Erfaringer fra afprøvning af vaccinationsplatformen

- Rampen giver mulighed for at opnå en god arbejdshøjde, hvor grisenes håndteres i hofte-højde og løft af grise fra gulvniveau undgås.
- For effektiv drivning af dyrene undgå høje trin eller skarpe vinkler på drivgangen.
- Rampen skal være skridsikker. Siderne på platformen skal være høje nok til at undgå, at grisene springer over, men samtidig ikke så høje, at medarbejderne skal arbejde med løftede skuldre. En tilpasning af platformens størrelse kan afhjælpe problemet.
- Arbejdshøjden ved platformen bør tilpasses medarbejderen, der skal løfte grise, så der kun løftes mellem hofte-højde og skulderhøjde. Det er optimalt at bruge begge arme til løftet eller at løfte med højre og venstre arm skiftevis. Målet er dog helt at undgå løft af dyrene under ud-førsel af vaccinationen.
- Medarbejdere, der vaccinerer, skal kunne arbejde med aggregatet uden løftede arme og i kort rækkeafstand.

Frossent vand

En af de opgaver, som blev fremhævet af flere medarbejdere og på flere af bedrifterne, som deltog i interviewrunden, var håndtering af vand/is om vinteren, dette blev anset som en af de mest fysisk krævende arbejdsopgaver. Nedenfor er nogle forslag til, hvordan udformningen af drikkekarrene kan bidrage til at lette håndteringen af vandet/isen om vinteren. Det er f.eks. lettere at tømme is fra karret, hvis karrets sider er skrå frem for lige. Frysetiden øges des mere vand der er i karret og i isolerede kar.

- Brug isolerede kar. Hvis muligt, lad noget (fx en halvtom plastbeholder, en fodbold) flyde rundt i vandet som dyrene kan skubbe til for at få adgang til vand
- For at gøre det nemmere at fjerne is fra et drikkekar, bør det udformes med:
 - Bred åbning for let adgang til isen.
 - Skrånende, glatte sider, så isen nemt kan glide ud.
 - Konisk form (bredere i toppen end i bunden) giver plads til at løsne isen



- I perioder, hvor der kun er frost en del af døgnet, kan et ekstra kar i folden evt. hjælpe, da det giver mulighed for at vippe det ene kar rundt, så isen i det kan tø op i løbet af dagen, mens det andet kar, der fyldes ved morgenstunden, anvendes.

Færdsel i køretøjer under varierende vilkår - mudder og ujævne færdselsarealer i og imellem foldene

Perioder med store nedbørsmængder kan give udfordringer med mudder i efterårs- og vintermånedene. Selv om sommeren kan der opstå skybrud, der på kort tid kan ændre vilkårene for arbejdet i foldene. Hvis man sidder fast i mudderet, enten som gående eller med et køretøj, opstår nye udfordringer med at komme fri. I tørre perioder kan færdselsvejene blive knoldede og forårsage skadelige helkropsvibrationer under kørslen. Gode færdselsveje er en væsentlig del af at etablere en arbejdsplads under åben himmel, og det kræver ofte en langsigtet planlægning.

Når arealerne planlægges, skal det overvejes:

- Markplan og køretøjernes beskaffenhed
- Hvilken jordtype ligger foldene på, og hvordan sikres tilstrækkelig afvanding - også ved store regnskyl?
- Findes der et beredskab, fx lager af træflis, til at sikre faste køreveje?
- Er der behov for, at nogle dyr kan flyttes til andre arealer, hvis der er varsel om store regnskyl?

Færdsel til fods under varierende vilkår

Bevægelse i mudder er belastende særligt for knæ og hofter. Ujævnt terræn giver øget risiko for ankelskader, når jorden er tør og knoldet. Det er derfor relevant, hvilket fodtøj medarbejderne anvender. Når det er tørt og når det er let mudret og glat, giver det mening med fodtøj i stil med vandrestøvler, som er tætsiddende og desuden beskytter mod vrid i ankel. Fodtøj skal generelt beskytte fødderne under arbejdet og holde dem varme og tørre. Hvis der er risiko for, at man bliver trådt over foden af so eller større grise, er der krav om at bruge sikkerhedsfodtøj.

Overvej i forbindelse med indretning af foldene:

- Hvordan kan der etableres gangstier, f.eks. med halm eller flis, ind til fodertrug og vandkar, så medarbejderne har gode færdselsområder der, hvor de kommer mest? Adgangen til farehytterne skal være sikret, når hytterne er i brug, da den skal kunne fungere som flugtvej, hvis en so angriber.
- Vælg godt fodtøj sammen med dine medarbejdere. Hvis arbejdet indebærer megen gang i ujævnt terræn, så skal fodtøjet sidde godt fast på foden, beskytte anklen mod vrid og generelt være egnet til opgaven.

Situationer med øget risiko for arbejdsulykker

Arbejde alene i faremarken

Ud fra en samlet vurdering af risikoen for arbejdsulykker i faremarken er der generelt behov for, at medarbejderne hurtigt kan tilkalde hjælp fra en kollega eller leder, når der arbejdes i marken. Det gælder særligt, når grise håndteres i eller uden for farehytterne, og en so af den grund kan være truende eller ville angribe. Det anbefales, at man altid er mere end én person til opgaverne. Hvis dette ikke er muligt, så skal der kunne tilkaldes hjælp hurtigt og effektivt, f.eks. via en direkte alarm via en walkietalkie, smartwatch eller lignende. Der findes alarmsystemer, der automatisk alarmeres, hvis personen

ligger stille (overfalds- eller 'man down'-funktion), hvor alarmering går til en bemandet central. Brug af mobiltelefon med direkte opkald til kolleger eller leder kan også være en nem og funktionel løsning. Sikre, at der er mobildækning i hele området også f.eks. ved arbejde inde i farehytterne. Hav aftaler om, at man giver besked, hvis en medarbejder ikke kan nå tilbage til kaffe / frokost eller fyraften, og hav en procedure for, hvordan der reageres, hvis en medarbejder ikke dukker op til forventet aftale.

Kastration af hangrise i faremarken

Den mest effektive metode til at undgå akutte skader på medarbejdere forårsaget af dyr er at minimere arbejdsopgaver i direkte kontakt med søer/orner f.eks. via en effektiv afskærmning. Til trods for enigheden i branchen om, at søerne udgør den mest akutte fare og at de fleste ulykker, som involverer søer, opstår i faremarken, så vælger hovedparten af bedrifterne med udendørs sohold fortsat at kastrere smågrisene inde i farehytten. Argumenterne for fortsat at arbejde i hytterne omfatter blandt andre, at grisene kun skal løftes én gang (fra jorden og op frem for fra jorden og ud af hytten og derfra op i arbejdshøjde) samt en formodning om, at der bruges mindre tid, når kastration foregår i hytten (fordi der ikke skal køres en vogn hen foran hytten og fordi der er mindre håndtering, når grisene ikke først skal flyttes ud af hytten).

Kastration i hytten betyder dog, at medarbejdere risikerer angreb fra soen, når de bevæger sig ind og ud af farehytterne i forbindelse med kastration. Der er endog beretninger om, at aggressive søer kan løfte farehytten. Foruden at der er en øget og meget alvorlig ulykkesrisiko forbundet med kastration i farehytten, så tilbyder farehytten nogle uhensigtsmæssige arbejdsforhold (ex dårlige arbejdsstillinger, støv og støj under arbejdet, dårlige lysforhold til præcisionsarbejdet med at kastrere), dvs. et miljø som på mange måder er uegnet som et arbejdsområde for mennesker.

Eksempel på tiltag: Afprøvning af kastrationsvogn i faremarken

For at imødekomme disse risici, gennemførtes en afprøvning med kastration uden for farehytten. Flere firmaer har udviklet kastrationsvogne til brug i indendørs griseproduktion og med nogle få tilpasninger, så burde disse kunne tilpasses forholdene og rutinerne i udendørssystemerne. I nærværende projekt blev en demovogn konstrueret med de funktioner, som den specifikke fokusbedrift havde brug for.



Den demo-kastrationsvogn som blev afprøvet som led projektet. Der findes flere udgaver af færdigbyggede kastrationsvogne på markedet. Foto Linda Rosager Duve

Kastrationsvognen placeres i f.eks. en vogn som tilkobles en traktor, således medarbejdere er godt afskærmet fra soen, når grisene kastreres. Vognen køres helt op til farehytten, således den giver afskærmning fra soen, imens en medarbejder kravler ind i farehytten og henter grisene ud. Kastrationsvognen tilbyder en god arbejdshøjde, så ryg, nakke og skuldre belastes mindst mulig, når rutinen udføres. Sprøjter og desinfektion er ved hånden og nemme at få fat i under arbejdsrutinen. Arbejdslys kan monteres, så der er godt lys året rundt. På kastrationsvognen er der monteret et kastrationsfiksture, som gør det muligt, at fiksere pattegrisen og blottlægge arbejdsområdet under kastration. Fiksturet er placeret på et lodret rør, der kan justeres i højden efter den person, der kastrerer. Fiksturet kan svinges ud til siden, så der opnås god plads til at arbejde med det.



Kastrationsfiksturet kan indstilles i den ønskede arbejdshøjde, indstilling omkring hoftehøjde anbefales, og arbejdsområdet blottlægges. Foto Linda Rosager Duve

Fiksturet har den fordel, at risikoen for at gøre skade på grisen mindskes, da dyret er fikseret, adgangen til arbejdsområdet samt arbejdsstilling, når opgaven udføres, er mere hensigtsmæssig, ligesom lysforholdene og synsvinklen på arbejdsområdet er bedre end de traditionelle arbejdsforhold inde i farehytten. Blottægningen af arbejdsområdet gør det også nemmere for medarbejderen at lægge lokalbedøvelsen korrekt og erfaringer fra fokusbedriften er, at der er færre hangrise som overses ved kastration.

Klik på billedet herunder for at høre, hvilke fordele og ulemper medarbejderne oplever, der er ved at bruge kastrationsvognen.



Samlet oversigt af fordelene ved kastration i vogn med kastrationsvogn og -fikstur:

- Bedre Arbejdsstillinger, nem adgang til alle redskaber
- Mulighed for at optimere lysforhold
- Mulighed for at regulere temperatur, afskærme for vejrforhold
- Mindre støv og støj i arbejdsområdet
- Bedre sikring for angribende so under kastrationer
- Nedsat risiko for utilsigtede bevægelser fra grisene mindsker risiko for stik- og snitskader

Der var inden afprøvning en forventning om, at brug af kastrationsvognen ville tage længere tid end rutinen med kastration i hytterne, og en del af afprøvningen var derfor at observere tidsforbruget. Det viste sig, at arbejdsopgaven ikke tog nævneværdig længere tid, og at klargøring af vognen var en overkommelig opgave. I forhold til de fordele, medarbejderne oplevede ved at bruge kastrationsvognen, var det samlede tidsforbrug ikke en hindring for at implementere kastrationsvognen i hverdagen. Medarbejderne i faremarken vurderede, at de ville bruge vognen, hvis der skulle kastreres 3 eller flere kuld på samme tid. Efter mere end 6 måneders brug af vognen melder bedriften, at der fortsat er stor tilfredshed med den blandt medarbejderne, der kastrerer. Bedriften har intet behov for at omlægge andre opgaver af hensyn til brugen af vognen og opgaven udføres overvejende af én medarbejder på egen hånd. Bedriften har set et fald i antallet af hangrise, der ved en fejl ikke er blevet kastreret, så kvaliteten i opgaveløsningen er forbedret.

Konklusion

Det er vigtigt at sætte ind på arbejdsmiljøområdet inden for økologisk griseproduktion for at øge branchens appel til kommende medarbejdere og ud fra et bedrifts- og samfundsøkonomisk perspektiv. Der er flere arbejdsrutiner omkring soholdet, som giver anledning til risikobetonede situationer både i forhold til akut risiko for skade og de mere langsigtede konsekvenser (risiko for fysisk nedslidning). Det er muligt at afhjælpe flere af de udfordringer, som findes og erfaringerne fra løsningerne på de to fokusbedrifter er, at det ikke nødvendigvis behøver være omstændigt at udvikle hjælpemidler eller ændre på eksisterende rutiner, men nye rutiner kræver naturligvis tilvænning. Desuden viser indsætterne på fokusbedrifterne, at det er vigtigt, at de medarbejdere som til daglig står med arbejdsrutinerne involveres i udviklingen af løsningerne samt, at det kan være givende med et frisk sæt øjne, når der skal tænkes ud af boksen (dvs. tænkes i nye løsninger som ligger uden for de eksisterende rutiner).



Referencer

[1]	Det nationale forskningscenter for arbejdsmiljø. Arbejdsrelaterede ulykker og sygdomme koster samfundet omkring 50 milliarder kroner om året.
[2]	Økologiske landmænds erfaringer med social bæredygtighed. social-baeredygtighed rapport-endelig.pdf
[3]	2-ROP-FINAL en-157255.pdf og rop rapport arbejde med arbejdsmiljø.pdf . Læs mere om konkrete eksempler på forbyggende tiltag på temasiden Arbejdsmiljø på Landbrugsinfo.dk